

ქვეყნების კლასიფიკაციის პრობლემები: სუვერენიტეტის და იდენტობის აღიარება, როგორც არაიერარქიული მსოფლიოს ხედვა

ლიკა სიბოშვილი¹, ლიკა არაყიშვილი¹

¹ მედიცინის და ჯანდაცვის მენეჯმენტის სკოლა, კავკასიის უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ქვეყნების კლასიფიკაციისას ხშირად ვიყენებთ ტერმინებს: მდიდარი და ღარიბი მოსახლეობა, რესურსებით მდიდარი და შეზღუდულ-რესურსიანი ქვეყანა, ძველი და ახალი სამყარო, პირველი და მესამე სამყარო, განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები, მაღალშემოსავლიანი ქვეყნები და დაბალშემოსავლიანი ქვეყნები, გლობალური ჩრდილოეთი და სამხრეთი, დასავლეთი და აღმოსავლეთი... ქვეყნების ასეთი კლასიფიკაცია და ლექსიკა სათავეს იღებს რასიზმსა და კოლონიალიზმში, რამაც შექმნა ცრუ იერარქია ერებს შორის, მიანიჭა უფრო მაღალი ღირებულება ქვეყნების გარკვეულ ჯგუფს და მისცა სხვებზე ბატონობის, მათზე მანიპულირების და დამორჩილების უფლება. ტერმინოლოგია, რომელიც კოლონიზაციის დროიდან გამოიყენება სამყაროს დასაყოფად, მუდმივად იცვლება, რომ გათვალისწინებული იყოს ცვალებადი სოციო-პოლიტიკურ გარემო. თუმცა, ყოველი ახალი ტერმინი გარკვეულწილად გაგრძელება იმ უთანასწორობისა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე გრძელდება. არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ ქვეყნებს შორის არსებობს აშკარა უთანასწორობა, მაგრამ ასეთ ტერმინოლოგიაზე დაყრდნობა, რომელიც შექმნა მსოფლიოს მხოლოდ ერთმა ნაწილმა, არ გვაძლევს ქვეყნების სუვერენიტეტის და მათი დამოუკიდებელი იდენტობის აღიარების შესაძლებლობას. აღნიშნული პრობლემა არ არის მარტივი გადასაწყვეტი. საჭიროა არსებობდეს საერთაშორისო სტანდარტი ქვეყნებს შორის განსხვავებების სათანადო ტერმინებით აღსაწერად. გლობალური ჯანმრთელობისა და გლობალური განვითარების საკითხების განხილვისას დისკრიმინაციული ტერმინების თავიდან ასაცილებლად სიფრთხილით და გააზრებით უნდა მოვეკიდოთ მათ. მნიშვნელოვანია, გამოვიყენოთ ისეთი ტერმინები, რომლებიც აღიარებენ ქვეყნებსა და ხალხებს შორის განსხვავებებს და პატივ სცემენ მათ სუვერენიტეტს და იდენტობას.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური ჯანდაცვა, კოლონიალიზმი, რასიზმი, ქვეყნების კლასიფიკაცია, სუვერენიტეტი, იდენტობა.

ციტატა: ლიკა სიბოშვილი, ლიკა არაყიშვილი. ქვეყნების კლასიფიკაციის პრობლემები: სუვერენიტეტის და იდენტობის აღიარება, როგორც არაიერარქიული მსოფლიოს ხედვა. ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია, 2023; 7 (1)

Problems of classification of countries: Recognizing Sovereignty and Identity as a Non-Hierarchical World View

Lika Siboshvili¹, Lika Arakishvili¹

¹ School of Medicine and Healthcare Management, Caucasus University

Abstract

When classifying countries, we often use terms: rich and poor, resource-rich and resource-limited, old and new world, first and third world, developed and developing countries, high-income countries and low-income countries, global north and south, west and east... Such classifications and vocabulary have their origins in racism and colonialism, which created a false hierarchy among nations, assigned higher value to certain groups of nations, and empowered others to dominate, manipulate, and subjugate others. Terminology, which has been used since colonization to divide the world, is constantly changing to accommodate the changing socio-political environment. However, each new term is in some way a continuation of the inequality that has persisted for centuries. It cannot be denied that there are clear disparities between countries, but relying on such terminology, which was created by only one part of the world, does not allow us to recognize the sovereignty of countries and their independent identity. This problem is not easy to solve. There needs to be an international standard to describe the differences between countries in appropriate terms. When discussing issues of global health and global development, we must use caution and understanding to avoid discriminatory terms. It is important to use terms that recognize the differences between countries and peoples and respect their sovereignty and identity.

Key words: global health, colonialism, racism, classification of countries, sovereignty, identity.

Quote: Lika Siboshvili, Lika Arakishvili. Problems of classification of countries: recognition of sovereignty and identity as a non-hierarchical world view. *Health Policy, Economics and Sociology*, 2023; 7 (1)

ქვეყნების კლასიფიცირებისას ხშირად ვიყენებთ ტერმინებს: მდიდარი და ღარიბი მოსახლეობა, რესურსებით მდიდარი და შეზღუდულ-რესურსიანი ქვეყანა, ძველი და ახალი სამყარო, პირველი და მესამე სამყარო, განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები, მაღალშემოსავლიანი ქვეყნები და დაბალშემოსავლიანი ქვეყნები, გლობალური ჩრდილოეთი და სამხრეთი, დასავლეთი და აღმოსავლეთი... ქვეყნების ასეთი კლასიფიკაცია და ლექსიკა სათავეს იღებს რასიზმსა და კოლონიალიზმში, რამაც შექმნა ცრუ იერარქია ერებს შორის, მიანიჭა უფრო მაღალი ღირებულება ქვეყნების გარკვეულ ჯგუფს და მისცა სხვებზე ბატონობის, მათზე მანიპულირების და დამორჩილების უფლება.

ტერმინი „გლობალური“ ან მისი ხშირად გამოყენებული ანალოგი „საერთაშორისო“ გულისხმობს სამყაროს, განურჩევლად იმისა, ქვეყანა მდიდარია თუ ღარიბი, რომელსაც ჭირდება განვითარება ან დახმარება ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ პრობლემებში. ფაქტია, რომ ზემოაღნიშნული კლასიფიკაცია დიდწილად შეუსაბამოა გლობალური ჯანდაცვისა და გლობალური განვითარების ინსტიტუტებისთვის, თუმცა, ისევ გრძელდება მაღალშემოსავლიანი ქვეყნების მიერ საკუთარი თავის უზენაესად წარმოჩენა და სხვებისთვის მხსნელის როლში ყოფნა. ტერმინებიც კი, რომლებიც წესით იერარქიულობის გავლენის გარეშე შეიქმნა (მაგ.: ჩრდილოეთი და სამხრეთი, დასავლეთი და აღმოსავლეთი) ეფუძნება სწორედ იერარქიულ კლასიფიკაციას, რადგან ასეთი დაყოფა ირიბად, მაგრამ მაინც, დამყარებულია სიმდიდრესა და პოლიტიკურ ძალაუფლებაზე (Khan, Th. et al., 2022)

კატეგორიზაცია და დიქტომური დაყოფა ძალიან გავრცელებულ მიდგომას წარმოადგენს. ბევრი ჩვენგანი ხშირად იყენებს მსგავს მიდგომებს პროფესიულ საქმიანობაში. ზოგიერთი ტერმინი, როგორცაა „პირველი სამყარო“ (დასავლეთ ევროპის, ჩრდილოეთ ამერიკის, იაპონიის, ავსტრალიისა და ახალი ზელანდიის ინდუსტრიული კაპიტალისტური ქვეყნები) და „მესამე სამყარო“ (აზიის, აფრიკის და ლათინური ამერიკის განვითარებადი ქვეყნები), რეალურად რასისტული ხასიათისაა, რადგან ამ მოსაზრებით ზოგი პირველია და

ზოგი მესამე, ან ზოლო. დღესდღეობით ადამიანთა უმეტესობა თავს არიდებს მსგავსი ტერმინების გამოყენებას, თუმცა, დასავლური მედია დროდადრო მაინც იყენებს ამ ტერმინებს, მაგალითად, უკრაინის ომის ან COVID-19-ის პანდემიის გაშუქების დროს.

მოსაზრება, რომ ქვეყნები არსებითად განსხვავებულები არიან და იერარქიის მიხედვით უნდა მოხდეს მათი რანჟირება, რასისტული და კოლონიალისტური კონსტრუქციაა. ეს ტერმინები სათავეს იღებენ ევროპულ და ჩრდილოეთ ამერიკის ინსტიტუტებსა და სტრუქტურებში. ზოგიერთი ტერმინი ეფუძნება ეკონომიკურ კლასიფიკაციას, რომლებიც საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის მიერ არის მოწოდებული სხვადასხვა ქვეყნებისათვის კრედიტების გაცემის მიზნით. თუმცა, კლასიფიკაციის ეს მოდელიც იერარქიულობის ჩამოყალიბებას ემსახურება და ქვეყნების ერთ ჯგუფს დონორად, მეორეს კი მიმღებად წარმოაჩენს. ფართო გაგებით, “დახმარების ინდუსტრიამ” საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების, სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციების ხელსეწყობით, წარმოშვა ერთგვარი დონორ-რეციპიენტის/მიმღების დიქოტომური კლასიფიკაცია. მსგავს იერარქიაში დონორები გვევლინებიან „თეთრი მხსნელების“ როლში. აღნიშნული განსაკუთრებით შეინიშნებოდა COVID-19 პანდემიის დროს, როდესაც ქვეყნებში, რომლებიც ვერ აწარმოებდნენ საკუთარ ვაქცინას, არასაკმარისი ვაქცინის გამო ფერხდებოდა ვაქცინაციის პროცესი, თუმცა, იღებდნენ შემოწირულობებს დონორებისგან.

ქვეყნების კლასიფიკაცია შემოსავლის მიხედვით ასევე არ ასაბუთებს თუ რატომ გახდა ზოგიერთი ქვეყანა „მაღალშემოსავლიანი“, ზოგი კი - „დაბალშემოსავლიანი“. დიქოტომია ქმნის ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის თანდაყოლილი იერარქიის განცდას. მას ასევე შეუძლია გააძლიეროს პირველობის განცდა მათში, ვისაც კლასიფიკაცია ანიჭებს უპირატესობას, და ჩანერგოს არასრულფასოვნების განცდა მათში, ვისაც აქვს კოლონიალიზმის ნეგატიური გამოცდილება. ასეთი იერარქიების რასობრივი ზეგავლენა ასევე აქტუალურია, როდესაც „თეთრი“ განიხილება, როგორც გავლენიანი კატეგორია, ხოლო ყველა დანარჩენი (შავ და ფერადკანიანი მოსახლეობა) „სხვა ჯგუფად“. ადამიანების ჯგუფებად დაყოფა უგულუბელყოფს მსოფლიოს სხვადასხვა კულტურებს, ისტორიას, ერების წარმოშობის თეორიებს.

დიქოტომია ქვეყნებსაც უპირისპირებს ერთმანეთს. ჩრდილოეთი/განვითარებული/მოწინავე/მაღალშემოსავლიანი/მდიდარი და ა.შ კატეგორიაში მყოფი ქვეყნები ეჯიბრებიან ერთმანეთს მეტი კონტროლის მოპოვებაში, როგორც უმსხვილესი „დონორი“ ან დახმარების მიმწოდებელი. ასეთ დიქოტომიაში ქვეყნები იბრძვიან ტორტის ყველაზე დიდი ნაჭრის მოსაპოვებლად, ანუ ვინ მიიღებს ყველაზე მეტ დაფინანსებას, ვინ იქნება დახმარების ყველაზე დიდი „მიმღები“. ეს ქმნის კონკურენციის არაჯანსაღ განცდას ქვეყნებს შორის, რომლებიც რეალურად ერთად უნდა მუშაობდნენ პრობლემის გადასაჭრელად. დიქოტომიური ენა ქმნის გარემოს, რომელშიც მეცნიერები, ჯანდაცვის პროფესიონალები, აღიარებულნი არიან არა ცოდნით, არამედ გეოგრაფიული, ეკონომიკური და ისტორიული გარემოცვით.

ის ფაქტი, რომ მსოფლიოში COVID-19-ის ვაქცინაცია წარუმატებლად დასრულდა, რადგან ვაქცინა არ იყო ყველასთვის თანაბრად ხელმისაწვდომი, იმაზე მეტყველებს, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ არ შეგვიძლია ალვიქვით საკუთარი თავი ერთ დიდი ოჯახად, რომელსაც კაცობრიობა ჰქვია, განურჩევლად ჩვენი ეროვნული კუთვნილებისა, სიმდიდრისა თუ კანის ფერისა. პანდემიებზე, ომებსა და კლიმატის ცვლილებაზე ეგოცენტრული და ნაციონალისტური დამოკიდებულება მიანიშნებს ნაციონალური, რასობრივი ან ეკონომიკური პრობლემების დანახვის უუნარობაზე. განვითარების მცდელობები ჯერ კიდევ ცალმხრივია. ცოდნა და რესურსები (ფინანსური და ადამიანური) კვლავ მიედინება ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ, დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ, ისევე როგორც ეს კოლონიალისტური რეჟიმის დროს ხდებოდა. COVID-19-ის დროს, მიუხედავად იმისა, რომ რამდენიმე მდიდარი ქვეყანა „ძლიერი ჯანდაცვის სისტემებით“ აქტიურად იბრძოდა ვირუსის წინააღმდეგ, დაბალი შემოსავლის მქონე ზოგმა ქვეყანამ „სუსტი ჯანდაცვის სისტემებით“ ტოლი არ დაუდეს მათ და უკეთაც კი

წარმოაჩინეს თავი. გლობალური სოლიდარობა მოითხოვს ყველა ერისა და პარტნიორის უფრო სამართლიან, არაიერარქიულ და ინკლუზიურ ჩართულობას, მათ სინერგიულად მუშაობას და ერთმანეთისგან სწავლას კრიზისების ერთად დასაძლევად.

ტერმინოლოგია, რომელიც კოლონიზაციის დროიდან გამოიყენება სამყაროს დასაყოფად, მუდმივად იცვლება, რომ გათვალისწინებული იყოს ცვალებადი სოციო-პოლიტიკურ გარემო. მაგრამ ყოველი ახალი ტერმინი გარკვეულწილად გაგრძელება იმ უთანასწორობისა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე გრძელდება და სწორედ მისი მანიშნებელია. არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ ქვეყნებს შორის არსებობს აშკარა უთანასწორობა. მაგრამ ასეთ ტერმინოლოგიაზე დაყრდნობა, რომელიც შექმნა მსოფლიოს მხოლოდ ერთმა ნაწილმა, არ გვაძლევს ქვეყნების სუვერენიტეტის და მათი დამოუკიდებელი იდენტობის აღიარების შესაძლებლობას. ის ასევე მიუთითებს იმაზე თუ რა გავლენა მოახდინა კოლონიალიზმმა იმაზე, თუ როგორ აღიქვამენ ქვეყნები ერთმანეთს.

ამ უთანასწორობის დაძლევა არც ისე მარტივია. ბევრი ჩვენგანი იყენებს ისეთ ტერმინებს როგორცაა დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნები და გლობალური სამხრეთი, რომელიც ამ ჯანმრთელობისა და განვითარების უთანასწორობის აღმნიშვნელია. როცა ვსაუბრობთ, რომ ტუბერკულოზი გავლენას ახდენს დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნებზე, ამის ნაცვლად ჩვენ შეგვიძლია ჩამოვთვალოთ ტუბერკულოზის მაღალი ტვირთის მქონე ქვეყნები. პროცესის გამარტივებისათვის საჭიროა ტერმინები კომუნიკაციისთვის და ცრუ დიქტომიების აღმოფხვრა.

პრობლემის გადაწყვეტის შემდეგი გზები არსებობს:

1) ჩვენ შეგვიძლია ვაღიაროთ უნიკალური გეოგრაფიული განსხვავებები, რომლებიც მრავლადაა დედამიწაზე. მაგალითად აფრიკა მოიცავს ხუთ განსხვავებულ რეგიონს: დასავლეთს, აღმოსავლეთს, ჩრდილოეთს, სამხრეთს და ცენტრალურს. ანალოგიურად, აზია კულტურულად და ეთნიკურად იყოფა შუა აღმოსავლეთად, სამხრეთ აზიად და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიად. ლათინური ამერიკა შედგება ცენტრალური და სამხრეთ ამერიკისგან. კარიბის ზღვის ქვეყნებსა და წყნარი ოკეანის კუნძულების ქვეყნებს აქვთ საკუთარი, ინდივიდუალური გეოგრაფიული იდენტობა. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული ეს რეგიონი შეიცავს განსხვავებულ ეროვნულ იდენტობას, კულტურას, ენას, ისტორიას ისინი მაინც გრძნობენ კოლექტიურ იდენტობას.

2) თანამედროვე დროს გაჩნდა ტერმინი „გალავნით შემოზღუდული სამყარო“, რომელიც ასახავს იმას, თუ როგორ იმალება მსოფლიო მოსახლეობის 14% ციხესიმაგრეში ან კედლის მიღმა. ასეთი ხელოვნური ზღუდეების მაგალითა პრეზიდენტ ტრამპის მიერ სასაზღვრო კედლის აშენება მექსიკასა და აშშ-ს შორის. ეს გალავნები ასევე აღნიშნავს პოლიტიკურ ბარიერებს, რომლებიც შეიქმნა მაგალითად „ევროპის ციხის“ მიერ, რათა ევროპის კონტინენტზე მიგრანტებისა თუ ლტოლვილების შესვლა არ მოხდეს.

3) იმის ნაცვლად, რომ ავტომატურად გავაიგივოთ დაბალი რესურსების ან შეზღუდული რესურსების პირობები დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნებთან, შეგვიძლია დავაკონკრეტოთ თუ რატომ არსებობს მცირე/შეზღუდული რესურსი. მაგალითად არის თუ არა ეს დაბალი/მცირე რესურსი ფინანსების, ცოდნის, ადამიანური რესურსების, ფიზიკური ინფრასტრუქტურის, მომსახურების მიწოდებით თუ გეოგრაფიის თვალსაზრისით და რა არის რესურსების ასეთი სტატუსის ისტორიული საფუძველი. ამ გზით შესაძლებელია იმის ჩვენება რომ ყველა ქვეყანაში არსებობს მცირე რესურსები, მათ შორის მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებშიც. ასეთი დეტალური კატეგორიზაცია იძლევა ჩადრმავეების შესაძლებლობას იმის ასახსნელად, თუ რატომ არის კონკრეტულ სფეროში მცირე რესურსი და არა სხვაში. ის ასევე ნიშნავს, რომ მცირე ან ლიმიტირებული რესურსის კატეგორია შეიძლება შეიცვალოს.

4) ჩვენ შეგვიძლია უარი ვთქვათ ზოგიერთ ტერმინზე ან სიტყვები გამოვიყენოთ მეტი სიფრთხილით. მაგალითად, პირველი სამყარო და მესამე სამყარო, განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები ამბიციურად და რასისტულად ჟღერს. შემოსავლის, როგორც

განმსხვავებელი წყაროს გამოყენება შესაძლოა უფრო სასარგებლო იყოს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ის იძლევა გარკვეულ შეხედულებას ეკონომიკურ და სოციალურ ცვლადებზე, რომლებიც განსაზღვრავენ ქვეყნის საჭიროებებს.

5) განვითარების კონტექსტში ბევრი ითქვა ისეთი ტერმინების შესახებ როგორცაა დახმარების გამცემი და მიმღები, დონორები და ბენეფიციარები, მაგრამ ეს მოითხოვს, რომ დახმარების ინდუსტრია დაფიქრდეს თავის როლზე სამყაროში. ტერმინების უბრალოდ ჩანაცვლება არ არის ადეკვატური და არ შეცვლის დახმარების ინდუსტრიის განვითარების გზებს. დახმარების ინდუსტრიის მეთოდოლოგიები და პრაქტიკა ასევე უნდა შეიცვალოს.

ქვეყნებისა კლასიფიკაცია ხაზს უსვამს პრობლემის სირთულეს, რომელიც არ არის მარტივი გადასაწყვეტი. ალტერნატივების მარტივად გამოგონება შეიძლება არ იყოს გამოსავალი. ძნელია, თუმცა არა შეუძლებელი რომ არსებობდეს საერთაშორისო სტანდარტი იმისთვის, რომ სწორად აღვწეროთ განსხვავებები და კატეგორიები. შეუძლებელია ისეთი სახელის ან ტერმინის პოვნა, რომელიც ყველას საჭიროებებს შეესაბამება. ყველა რეგიონს აქვს უფლება შექმნას საკუთარი სტანდარტები, რომელიც დაეფუძნება ჯანმრთელობისა და განვითარების სპეციფიკურ გაგებას.

ყველა, ვინც ჩართულია გლობალურ ჯანმრთელობისა და გლობალური განვითარების საკითხებში, სიფრთხილით და გააზრებით უნდა მოეკიდოს ტერმინებს. ტერმინები რომლებსაც ვიყენებთ არ უნდა იყოს დისკრიმინაციული. მნიშვნელოვანია, ტერმინების გამოყენებისას ვიცოდეთ მისი წარმოშობა და მნიშვნელობა, რათა აღმოვფხვრათ დიქოტომია და ამის ნაცვლად გამოვიყენოთ ისეთი ტერმინები, რომლებიც აღიარებენ ქვეყნებსა და ხალხებს შორის განსხვავებებს და პატივი სცემენ მათ სუვერენიტეტს და იდენტობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Alam S. Majority World: Challenging the West’s Rhetoric of Democracy. *Amerasia J* 2008;34:88–98.
- Forster T, Kentikelenis AE, Stubbs TH, et al. Globalization and health equity: the impact of structural adjustment programs on developing countries. *Soc Sci Med* 2020;267:112496.
- Khan T, Abimbola S, Kyobutungi C, et al. How we classify countries and people—and why it matters. *BMJ Global Health*. 2022;7:e009704.
- Lees N. The Brandt line after forty years: the more North–South relations change, the more they stay the same? *Rev. Int. Stud.* 2021;47:85–106.
- World Bank. World Bank Blogs. New world bank country classifications by income level: 2021-2022. Available: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classificationsincome-level-2021-2022> [Accessed 5 May 2023].